

Zkoumání etnických stereotypů v českém znakovém jazyce

Lucie Břínková

1. Úvod

Etnickým stereotypem v češtině se již česká lingvistika zabývala, a to v různých kontextech (srov. Filippovová, 2005; Nekula, 1999; Uhlíková, 2001 aj.). Nikdo se však (pokud je nám známo) nepokusil o formulaci komplexní kognitivní definice daného stereotypu, jaká bývá výstupem zkoumání stereotypu polské etnolingvistické školy Jerzyho Bartmińskiego (2010, s. 61). Bartmiński stereotypy popisuje podle specifického modelu; při tom zkoumá jazyková, textová a empirická data vztahující se ke konkrétnímu stereotypu a na základě jejich analýzy dospívá k určitému zobecnění, zformulovanému v podobě tzv. kognitivní definice.

V našem prostředí se stereotypy národností a jejich artikulací v češtině zabýval zejm. Nekula (1999). Ten popisuje stereotypy jako „pevné kognitivní struktury, jakýsi petrifikovaný ‚společenský názor‘ na určitou věc, resp. etnikum, který se utvořil výběrovou registrací určitých vlastností – v našem případě určitých (někdy jen údajných) vlastností určitého etnika. Soubor těchto kladně nebo záporně hodnocených vlastností (obsah stereotypu) určuje jeho celkové vyznění (tzv. kladný nebo záporný stereotyp)“. Dále dodává, že „etnické stereotypy se v jazyce nejen petrifikují, ale stále znovu se v obrazu cizího aktualizují, proměňují nebo utvrzují v promluvách“ (s. 65).

Na Nekulu ve svém zkoumání stereotypu Němce navazuje Filippovová (2005). Ta se však ještě dříve (Filippovová, 2002) pokusila o představení stereotypu Poláka v češtině, tehdy primárně na základě dat z Českého národního korpusu.¹ Téma stereotypů národností v češtině tedy úplnou novinkou není, co se však týče jejich zkoumání českém znakovém jazyce (ČZJ), pak však rozhodně ano. Prvním pokusem o popsání etnických stereotypů v českém znakovém jazyce je práce *Stereotypy národností a znaky*

1 V rámci seminární práce na oboru čeština-maďarština na Filozofické fakultě Univerzity Karlovy vznikl popis stereotypu Maďara v češtině (Bradáčová, 2003). Jedná se o drobnější práci, která nebyla publikována.

pro národy v českém znakovém jazyce, ze které tato kapitola vychází (Břínková, 2016).

2. Etnický stereotyp

Jelikož budeme v této kapitole pracovat i s termíny, které jsou značně negativní a politicky nekorektní, je namístě připomenout myšlenku Bartmiňského (2010), že stereotypy obvykle prozrazují víc o tom, kdo je vytvořil, než o tom, ke komu nebo k čemu se vztahují.

Ve 20. a 30. letech 20. století se polští badatelé začali zabývat výzkumem vztahů mezi různými etnickými skupinami, a to na základě opozice MY – ONI (jde o skupiny podle kmene, národa či státu). Stereotyp je totiž konstruován na základě rozdílu mezi vlastní skupinou lidí (autostereotyp) a cizí skupinou (heterostereotyp), staví tedy do kontrastu „naše/moje“ a „jejich“.

Uhlíková (2001, s. 50) uvádí ve své práci komentáře H. H. Hahna z roku 1995, který vysvětluje, že „etnický stereotyp vzniká tehdy, když jeho objekt i subjekt mají v celku určitou kulturní a etnickou totožnost a když mezi dvěma skupinami není izolace, ale kontakty nejsou tak živé a všestranné jako mezi členy skupiny vnitřní“. Uhlíková dodává, že etnické stereotypy vycházejí z našeho pozorování, které nám přináší určité obrazy, díky nimž si formujeme vlastní představu o dané skutečnosti, a přispívají tak k formování a udržování kolektivní identity. Dále Uhlíková v souladu s Hahnem upozorňuje na to, že ke vzniku stereotypů přispívají etnické konflikty, kulturní a ekonomické krize, útlak a strach z ohrožení aj.

Podobně uvažuje Ivankovičová (2006): „Nejvíce stereotypů existuje o národech sousedních a poměrně často se vyskytuje několik nekompatibilních obrazů toho druhého (tedy nejčastěji souseda), používaných k různým příležitostem (například v období konfliktu fungují stereotypy, které se po jeho skončení stahují do pozadí). I když během času obsahově udržují stabilitu, stereotypy se takto mohou přizpůsobovat historickým změnám a přetrvávat“ (s. 156–157).

I v této kapitole, věnované stereotypům ukotveným v českém znakovém jazyce, se tedy zaměřujeme především na národnosti, s nimiž jsou čeští Neslyšící² v nějakém kontaktu a/nebo vztahu. Pro výzkum tak bylo zvoleno následujících deset národů či národností, resp. etnických skupin (jejich historickou či kulturní důležitost pro české Neslyšící se pokusíme stručně specifikovat):³

2 K velkému N ve slově Neslyšící viz Ediční poznámku na s. 273.

3 Jedná se o výběr autorky založený na vlastním uvážení.

Francouz: Historicky zásadní je zavedení institucionalizovaného školství ve Francii v roce 1770; jednalo se o první institut pro Neslyšící v Evropě, ve kterém žáci mohli při výuce používat znakový jazyk (Hrubý, 2007).

Ital: Na Milánském kongresu v roce 1880 bylo odhlasováno, že znakový jazyk vymizí ze školních zařízení pro Neslyšící a výuka bude probíhat výhradně orálně. Pro Neslyšící tak začala „doba temná“ (Hrubý, 2007).

Američan: V USA byla v roce 1864 založena první vysoká škola pro Neslyšící. Dnes tato instituce nese název Gallaudetova univerzita a je označována jako Mekka Neslyšících.

Němec, Rus: Obě národnosti jsou spojeny s okupací a událostmi 2. světové války. S nehumánními činy, které se během ní odehrály, jsou samozřejmě nejvíce spojeni Němci, respektive Adolf Hitler a nacisté, kteří k Neslyšícím a obecně k „postiženým“ přistupovali podobně jako k Židům.

Slovák: Kromě skutečnosti, že Slováci jsou národ Čechům nejbližší, který s námi žil ve společném státě, je z nedávné minulosti pro české Neslyšící významné i to, že v únoru 2011 měla ve slovenských Tatrách proběhnout zimní olympiáda Neslyšících, tzv. deaflympiáda, ale vinou nedokonalé organizace a zpronevěry dotací poskytnutých na náklady této akce se nakonec neuskutečnila.

Polák, Rakušan: Podobně jako u Slováků jde o nejbližší sousedy České republiky – a stereotypy můžeme očekávat v souvislosti s představiteli sousedních zemí, jak uvádíme v textu.

Vietnamec: V České republice se lze dennodenně setkat s cizinci/imigranty, resp. s představiteli jiných národností, Češi (slyšící i Neslyšící) žijí v kontaktu především s Vietnamci, Ukrajinci, Číňany, Araby aj. Zde budeme věnovat pozornost stereotypu Vietnamce, protože s tímto etnikem se i Neslyšící dostávají do kontaktu zřejmě nejčastěji (při návštěvě vietnamských tržnic či obchodů s potravinami).

Rom: Vzhledem k tomu, že jsme se v této práci rozhodli používat termín etnický stereotyp, tedy nahlížet na jednotlivé národní skupiny jako na skupiny etnické, můžeme zde pojednat i o stereotypu Roma. Navíc i v komunitě Neslyšících žije poměrně velké procento neslyšících Romů, proto považujeme za důležité se o tomto stereotypu také zmínit.

3. Model J. Bartmiňského pro zkoumání stereotypů v úpravě pro český znakový jazyk

J. Bartmiňski (2010) pracuje při výzkumu stereotypů se třemi typy dat: jazykovými, textovými a empirickými (viz také zde, Vaňková – Macurová – Hynková Dingová, s. 131–155). Tento model jsme v upravené verzi použili i pro zkoumání etnických stereotypů v českém znakovém jazyce. Vzhledem k rozdílné povaze obou jazyků (mluveného a znakového) bylo třeba některé části modelu upravit tak, aby korespondovaly se strukturou a fungováním českého znakového jazyka, a to takto:

3.1 Jazyková data⁴

Na rozdíl od mluvených jazyků je stereotyp ve znakových jazycích viditelný již ve formě daného znaku, tedy v parametrech znaku (tvar ruky, umístění znaku, pohyb, orientace dlaní a prstů). Právě jazyková data přináší nejduležitější informace o stereotypu dané národnosti v českém znakovém jazyce. Empirická data, jak uvidíme níže, tento stereotyp potvrzují.

V rámci jazykových dat můžeme zkoumat následující skutečnosti:

3.1.1 Původ znaku, resp. jeho motivace⁵ Znaky pro jednotlivé národy lze na základě jejich motivace dále kategorizovat do skupin. Kuchařová (2006) pro dělení choronym (tj. názvů států, krajů a oblastí) používá dělení Supallovo, které se primárně vztahuje ke klasifikaci jmenných znaků. Stejnou klasifikaci používá i Faltínová (2005); ta ji vztahuje ke jmenným znakům v českém znakovém jazyce. Jedná se o dělení na znaky **arbitrární** (mezi formou znaku a označovaným objektem není žádný přímý vztah, forma znaku je založena jen na konvenci) a **deskriptivní** neboli popisné (vycházející z určité charakteristiky označovaného objektu). Pro naše potřeby však přidáváme ještě třetí typ znaku, a to znak **inicializovaný**, který

4 K této analýze byly primárně užity znaky, které byly získány při rozhovorech s Neslyšícími (srov. níže v oddíle Empirická data). Ty jsou ověřeny na práci Lucie Kuchařové *Znaky států Evropy v českém znakovém jazyce* (2006), která doposud nejlépe zpracovala oblast znaků pro jednotlivé evropské státy a uvádí v souvislosti s nimi i jejich motivaci, pokud je známa. Znaky pro Američana, Vietnamce a Roma jsou ověřeny v internetovém slovníku *Spread the Sign* (dostupné online z: <https://www.spreadthesign.com/>), ve *Slovníku znakové řeči* (Gabrielová – Paur – Zeman, 1988) a ve *Všeobecném slovníku českého znakového jazyka* (Potměšil, 2002, 2004). Seznam všech získaných znaků je k dispozici v obrazové příloze této kapitoly.

5 Jelikož je český znakový jazyk zkoumán poměrně krátkou dobu, nemůžeme postupovat tak, jak jsme zvyklí u mluvených jazyků, neboť nemáme k dispozici etymologický slovník ani jiné relevantní slovníky. Musíme se tedy omezit pouze na lidovou etymologii. Dále bylo nutno rozhodnout, který ze shromážděných znaků je znakem neutrálním. Za neutrální znaky považujeme takové, které jsou u respondentů nejfrekventovanější a kterých lze užít v oficiálním diskurzu.

je odvozen od prvního písmena psané podoby výrazu v daném národním jazyce, v našem případě tedy v češtině.⁶

Příkladem arbitrárního znaku může být znak⁷ pro označení Poláka na obr. 44 POLÁK 2 – vztah mezi znakem a označovaným objektem zde nelze vypořádat. Deskriptivní znak je např. na obr. 5 ITAL 1, kde je viditelná souvislost s tvarem území státu, jež Italové obývají, nebo na obr. 41 SLOVÁK 1, kde vidíme souvislost znaku se slovenským národním krojem – konkrétně se realizuje odkazem ke klobouku. Příkladem inicializovaného znaku je znak pro označení Vietnamce (obr. 55 VIETNAMEC 5), kde tvar ruky představuje písmeno V, tj. počáteční písmeno českého slova *Vietnamec*.

3.1.2 Synonyma Za synonyma základních, resp. neutrálních znaků (jak je vymezujeme v poznámce 5) považujeme znaky méně frekventované, tedy např. znaky starší, znaky přejaté z jiných znakových jazyků či mezinárodního znakového systému nebo znaky inicializované, které většinou stojí na periférii znakové zásoby, jelikož jsou odvozeny z mluvených jazyků. Nezastíráme, že některá řazení jsou sporná, neboť bez možnosti ověřování jazykových dat ve slovnících se tyto klasifikace vytvářejí velmi obtížně (srov. pozn. 5).

a) Etnonyma derivovaná od neutrálního etnonyma

První skupinou synonym jsou etnonyma, která vycházejí z neutrálního pojmenování dané národnosti. V mluvených jazycích jsou vytvořena doplněním expresivního sufiku k danému slovnímu základu, čímž dochází např. ke vzniku významu zdvojnásobení (např. sufikem *-ek* vznikne deminutivum *Němeček*), pejorativního (př. sufikem *-our* vznikne expresivní výraz *Němčour*) ap. Ve znakovém jazyce nacházíme analogii u etnonym, která se vytvářejí modifikací parametru pohybu – jedná se o výrazně nápadnější a větší pohyb; zároveň může být přidán negativní morfém realizovaný mimikou (svraštělé obočí, přimhouřené oči).

Příkladem je synonymum pro označení Itala na obr. 6 ITAL 2, Němce na obr. 22 NĚMEC 2, Američana na obr. 12 AMERIČAN 2 aj.

b) Etnonyma přejatá do ČZJ z jiných národních znakových jazyků

Znaky, jež zde uvádíme, bychom mohli označit za ekvivalenty českého znaku, jde snad tedy o tzv. úplná synonyma,⁸ která nestojí v centru znakové

6 Supalla (1992) inicializované znaky zařazuje mezi znaky arbitrární. My je budeme pro účely této práce vydělovat zvlášť, neboť je v nich viditelný vliv českého jazyka. Tyto znaky jsou pak pro formulování stereotypu dané etnické skupiny naprosto nerelevantní, k žádnému stereotypu neodkazují.

7 Soubor všech zde uváděných znaků je v obrazové příloze na konci kapitoly.

8 Synonyma úplná (totální, absolutní, striktní) jsou ta, u kterých panuje naprostá shoda ve všech rysech, a lze je volně zaměnit ve všech kontextech (Karlík – Nekula – Rusínová, 1995, s. 80).

zásoby českého znakového jazyka, ale vlivem kontaktu se zahraničními komunitami Neslyšících při různých mezinárodních setkáních se do zásoby ČZJ dostávají, ale tam se ocitají na její periferii. Kdybychom tyto znaky interpretovali, museli bychom zvážit, nakolik jde o autostereotyp a nakolik o heterostereotyp (tj. jaká je perspektiva, z níž je daná národnost nahlížena). Příkladem je obr. 1 FRANCOUZ 1, obr. 51 VIETNAMEC 1 aj.

c) Etnonyma motivovaná psanou podobou českého ekvivalentu

Český znakový jazyk a český jazyk jsou spolu v kontaktu (srov. Macurová – Nováková, 2008) a jedním z kontaktních prostředků je tzv. inicializace, tedy vytváření znaků, ve kterých tvar ruky odpovídá nějakému písmenu českého slova, většinou prvnímu. Inicializace je americkými lingvisty vnímána jako metonymie (Wilcox, 2007) a užívá se především pro jména osobní (srov. jmenné znaky, Faltínová, 2005), místní, v americkém znakovém jazyce např. i pro dny v týdnu aj. Co se týče etnonym, vliv podoby českého ekvivalentu můžeme vidět u znaku pro Vietnamce na obr. 55 (VIETNAMEC 5) (viz také výše – inicializované znaky).

d) Etnonyma motivovaná vzhledovými, povahovými či kulturními rysy

U znaků, které jsou popisné, můžeme často rozlišit, zda je znak motivován nějakým vzhledovým, povahovým či kulturním rysem označovaného objektu. Tímto způsobem jsou motivována i některá neutrální etnonyma. Zde však uvádíme příznaková synonyma, která jsou nejčastěji vytvářena na základě kontaminace dvou znaků (AMERIČAN a TLUSTÝ, viz obr. 16 AMERIČAN 6) nebo kontaminací znaku a mluvního komponentu (VŮŽ a mluvní komponent *Cikán*, viz obr. 62 ROM 4), popřípadě změnou jednoho nebo více parametrů původního neutrálního etnonyma, např. obr. 42 SLOVÁK 2, nebo přejatého etnonyma z jiných národních jazyků, např. obr. 23 NĚMEC 3).

e) Etnonyma motivovaná událostí v komunitě Neslyšících spojenou s danou národností

Dalším fenoménem při zkoumání stereotypů znakového jazyka je změna alespoň v jednom parametru neutrálního znaku pro danou národnost (nejčastěji změna tvaru ruky). Jedná se o případy v proměně stereotypu, k níž dojde vlivem události, již komunita Neslyšících hodnotí jako negativní. Příkladem takového znaku je znak SLOVÁK, k jehož proměně (směrem k negativnímu vnímání) došlo kvůli zpronevěře peněz a neúspěšné organizaci deaflympiády na Slovensku (viz obr. 42 SLOVÁK 2).

f) Etnonyma spojená s událostí obecně známou

Pokud se jedná o obecně známou, v tomto případě negativní událost, okupaci a 2. světovou válku, projevuje se i v podobě znaků pro označení německé národnosti. Nejčastěji se jedná o kontaminaci nějakého znaku s negativním významovým prvkem a mluvnickým komponentem určujícím danou národnost. U označení Němce jde např. o kontaminaci znaku FAŠISTA (obr. 28 NĚMEC 8) nebo GESTAPO (obr. 31 NĚMEC 11) nebo též HITLER (obr. 29 NĚMEC 9) atp. s mluvnickým komponentem *Němec*.

3.1.3 Jmenné znaky Stejně jako v mluvených jazycích se i v jazycích znakových objevují propria vzniklá z apelativ, která pak pojmenovávají konkrétní osoby a dávají tak vzniknout jmennému znaku. Tento proces se zatím podařilo zaznamenat jen u znaků označujících Roma – obr. 65 ROM 7 – jedná se o znak v komunitě Neslyšících velmi frekventovaný. Předpokládáme, že jeho rozšířenost je důvodem, proč byl užít v této situaci. Jde o pojmenování neutrálním znakem ROM někoho, kdo sice Rom není, ale je nositelem podobných vlastností, které jsou obecně Romům připisovány. Předpokládáme, že při podrobnějším šetření jmenných znaků bychom mohli objevit i jiné jmenné znaky, které vycházejí z původních apelativ označujících dané etnikum, a došlo u nich k přechodu k propriím. Jiná data však zatím k dispozici nemáme.

3.1.4 Nepřímá pojmenování a typické kolokace Další oblastí dokládající výskyt stereotypů, jak se ukázalo dle našeho výzkumu, by mohla být nepřímá pojmenování⁹ nebo typické kolokace s pojmenováním pro danou národnost spojené (Bartmiński, 2010).

Nepřímé pojmenování jsme zaznamenali v souvislosti s etnonymem ITAL. To je často spojováno s nepřímým pojmenováním KREV. Tento znak v přeneseném významu může mimo jiné znamenat „být určitého temperamentu“ (Nováková 2009, s. 183). Toto nepřímé pojmenování se užívá v konstrukci znaků KREV + ITAL + JEHO + TYP, což by v překladu znamenalo, že daný člověk má italskou krev, tedy že je temperamentní, divoký, spontánní, vznětlivý, používá mnoho gest (Nováková, tamtéž). O tomto nepřímém pojmenování by se dalo uvažovat i v souvislosti s etnonymem NĚMEC, v této kombinaci by odkazovalo k povaze Němců, tedy k jejich pořádkumilovnosti a přesnosti.

9 Nováková (2009, s. 39) ve své práci charakterizuje nepřímá pojmenování takto: „V mluveném jazyce vznikne přenesením významu slovo, které má stejnou formu a u kterého se mění jen jeho význam. V případech znakových jazyků dochází vedle těchto případů ještě k případům, kdy se kromě významu pozmění i forma znaku, např. v pohybu artikulace znaku (např. NEMOC). Pevnou součástí nepřímého pojmenování NEMOC je také mluvnický komponent NEMOC.“

3.2 Textová data

Textová data jsme získávali pouze z internetového serveru *Paměť národa*.¹⁰ V rámci tohoto projektu vzniklo i pět rozhovorů s neslyšícími pamětníky, které jsou částečně zveřejněny i v českém znakovém jazyce. Z těchto videoklipů čerpáme informace, které nám však posloužily jen jako doplnění informací k datům jazykovým (pokud se v rozhovorech tyto konkrétní znaky objeví) a k ověření výskytu jednotlivých znaků pro dané národnosti v přirozené promluvě. Relevantnější informace z tohoto zdroje bohužel získat nemůžeme, jelikož se jedná o promluvy, které jsou tematicky a žánrově omezené.¹¹

3.3 Empirická data

Empirická data byla čerpána z rozhovorů s neslyšícími respondenty. Rozhovory byly vedeny se sedmnácti Neslyšícími mladší, střední i starší generace. Respondenti se vyjadřovali k deseti etnickým skupinám. Každý respondent odpovídal u jednotlivých národností na tři otázky: 1) *Jaké znáte znaky pro tento národ?* 2) *Čím jsou tyto znaky motivovány?* 3) *Jaký je typický člověk této národnosti? Jak se chová? Co dělá?* Atd. U třetí otázky bylo tedy vyžadováno volné vyprávění respondentů.

Pokud respondenti neuvedli všechny znaky, které se pro označení dané národnosti používají, ověřovali jsme, zda znají i ty, které jsme elicitací získali u jiných respondentů. Nejvýraznější stereotypy (tj. s takovými charakteristikami, na nichž se shodlo nejvíc respondentů) popisujeme níže, viz 3.5.

3.4 Shrnutí – kognitivní definice?

I v kontextu znakových jazyků (konkrétně ČZJ) by snad měla být výstupem zkoumání stereotypu tzv. kognitivní definice (viz výše), tj. taková, která ukazuje stereotyp daného národa na základě popsaných jazykových, textových i empirických dat. Protože však jiné práce na toto téma zatím nejsou k dispozici a tato práce je prvním uvažováním o stereotypech ve znakových jazycích na základě kognitivního přístupu k jazyku (Bartmiński, 2010, s. 67),

10 Cílem tohoto projektu je vytvořit rozsáhlou sbírku výpovědí pamětníků z celé Evropy. Dostupné online: <http://www.pametnaroda.cz/category/detail/id/144>.

11 Jako další zdroj, obrovská databáze přirozených výpovědí, pro získání textových dat by mohl sloužit Facebook, respektive uzavřená facebooková skupina s názvem *Zábava pro neslyšící v České republice*. Nepřehlednost, obrovské množství dat, kterých každý den v této skupině přibývá, nemožnost vyhledávání konkrétních informací dle zadaného parametru, a především také nemožnost citace těchto dat, nám zabránily použít tento zdroj jako relevantní materiál k výzkumu. Jinou možností by bylo získávat data z dostupných výukových DVD či webových stránek, které jsou přeloženy do znakového jazyka. Jelikož se však jedná o překlad, ne o přirozený projev, nebyl tento materiál do výzkumu zařazen.

a v neposlední řadě také proto, že máme zatím k dispozici pouze omezený vzorek dat, pokusíme se pouze o několik poznámek, jež by k budoucím kognitivním definicím spojeným s jednotlivými etniky mohly přispět.

3.5 Ukázky několika stereotypů zakotvených v českém znakovém jazyce

Z výzkumu vedeného s neslyšícími respondenty vyplývají zjištění, která ještě nelze považovat za konečná. Některé stereotypy jsou v ČZJ zakotveny relativně silně, některé však vůbec ne. Tak např. **Francouz** nejvíce evokuje národní symbol kohouta. **Ital** je divoký a horkokrevný, je komunikativní a gestikuluje, užívá si života. Stereotyp Američana je založen na představě, že **Američan** je tlustý, jindy také, že přišel o dvě vysoké budovy či že je hrdý na to, že je uživatelem amerického znakového jazyka, dále že je hloupý, falešný či že se přetvařuje. **Němec** je v očích českých Neslyšících stále spojen s druhou světovou válkou (Hitler, fašismus, gestapo), jde o necitlivou a hrubou bytost, která šikanuje a rozkazuje, dále je chladný a přísný, namyšlený, sobecký a hloupý, bohatý či nepřátelský. Typický **Rus** pak je alkoholik, pije vodku, je hrubý, přísný diktátor, je spojen s okupací a komunismem a je vystaven kruté zimě. **Slovák** je spojen s Jánošíkem (resp. tradičním slovenským krojem, především kloboukem) a čeští Neslyšící se od něj distancují (neboť je zloděj a neschopný organizátor – to v souvislosti s nevydařenou deaflympiádou, viz výše). **Polák** je silně věřící. **Rakušan** je spojen s vídeňskou kávou. Typický **Vietnamec** má šikmé oči, je dotěrný obchodník, který zákazníky pronásleduje, obtěžuje a nutí k nákupu, často dává slevu, jeho obchod často zapáchá, legračně a nesrozumitelně mluví. Poslední stereotyp vypovídá o romském etniku. **Rom** je kočovník, ženy nosí velké náušnice, je muzikant a „cirkusák“, který má na obličeji jizvu, krade, je špinavý, líný a nepracuje a nechodí do školy. Nesmíme zapomenout ani na důležitou reflexi některých našich respondentů, že **neslyšící Rom** je jiný – má „stejnou krev“ jako ostatní Neslyšící, komunikace s ním funguje bez problémů.

4. Zjištění

Zjistili jsme, že za ideálních podmínek, tedy především při dostatečném množství dat z českého znakového jazyka, bychom výše zmíněnou metodu mohli s drobnými úpravami aplikovat i na jazyky znakové. Neobejde se to však bez určitých problémů, které během sestavování modelů k jednotlivým národnostem vyvstaly – např. český znakový jazyk (jak je to v jiných znakových jazycích, neumíme říci) rozlišuje mezi znaky pro označení státního území a označení příslušníka národnosti pouze kontextově; znak pro národnost (př. **NĚMEC**) i pro území/stát (př. **NĚMECKO**) vypadá stejně.

Dále se ukazuje, že nejsilnějším stereotypem ve znakových jazycích je zřejmě **stereotyp slyšícího** (vyplývá to z předběžných výzkumů studentů Ústavu jazyků a komunikace neslyšících Filozofické fakulty Univerzity Karlovy), proto vymezení vůči ostatním skupinám (etnickým) není tak výrazné. V úvahu je třeba vzít i skutečnost, že současnou tendencí Neslyšících je snaha vytvořit pomyslnou světovou komunitu Neslyšících („držet pospolu“ napříč národy) a nevymezovat se vůči ostatním národnostem.

Závěrem představíme některá zjištění, která vyplývají z výzkumu všech deseti etnických stereotypů.

a) Je patrné, že se etnické stereotypy vyskytují i v komunitě českých Neslyšících. Ne všechny však jsou stejně silně ukotveny. Z našeho výzkumu vyplývá, že **nejsilnější stereotyp** je svázán s **Němcem, Američanem, Vietnamcem a Romem**. Naopak **nejslabší stereotyp** je spojen s **Francouzem, Polákem, Slovákem a Rakušanem** (podrobně Břinková, 2016).

b) Od **Neslyšících mladé generace** se nám podařilo získat mnohem více dat než od generace starší. Vysvětlujeme si to tím, že se jedná o uživatele znakového jazyka, kteří jsou oproti starší generaci Neslyšících zvyklí pracovat s vlastním mateřským jazykem kreativněji, jsou jazykově emancipovanější, a protože mají možnost být v kontaktu i s ostatními národy, jsou schopni formovat si vlastní stereotypové soudy. Starší Neslyšící odkazovali jen ke stereotypům spojeným s druhou světovou válkou (stereotyp Němce a Rusa), individuálně pak ke stereotypu Rakušana či Roma.

c) **Etnické stereotypy** v českém znakovém jazyce jsou **vázány na určité skupiny mluvčích** – na ty, které jsou v úzkém kontaktu, tedy např. navštěvují stejnou školu, žijí ve stejném městě, pracují ve stejné firmě atd., a sdílejí tak stejná témata a stejné jazykové prostředky. Z toho vyplývá, že téměř všechny stereotypy jsou značně (teritoriálně i sociálně) rozrůzněné, a je možné, že by se kognitivní definice daného stereotypu v každé takové jazykové enklávě poněkud lišily.

d) Znaky se stereotypovými charakteristikami, které nově vznikají, opravdu vždy reagují, tak jak jsme předpokládali, buď na nějakou obecně známou **událost, která ovlivňuje i komunitu Neslyšících** (např. druhá světová válka), nebo případně na událost, která je přímo spojena s komunitou Neslyšících (např. deaflympiáda na Slovensku), nebo na nějaký typický vzhledový, povahový či kulturní rys daného etnika (např. Rom, Vietnamec).

e) Etnické stereotypy v českém znakovém jazyce (ale předpokládáme, že i v jiných znakových jazycích) jsou velmi často **viditelné již ve formě samotného znaku, tedy v jeho parametrech** (tvar ruky, umístění, pohyb, orientace dlaní a prstů). Nejčastěji jsou motivovány tím, jak lidé daného etnika vypadají, co nosí na sobě, jaká je jejich typická činnost. Jiné znaky jsou také motivovány vyobrazením státu na mapě – tvarem území daného státu (má-li etnikum stát) – nebo podobou státní vlajky.

f) Stereotyp může být viditelný **i ve změně některého parametru v neutrálním znaku nebo jeho synonymech**. Tedy právě jazyková data přinášejí nejdůležitější informace o daném etnickém stereotypu v českém znakovém jazyce (viz níže).

4.1 Etnické stereotypy realizující se prostřednictvím parametrů znaku pro příslušníka dané etnické skupiny

Jak jsme předpokládali a jak se nám potvrdilo, etnické stereotypy ve znakových jazycích opravdu mohou být viditelné již ve formě samotného znaku. Povahou znakového jazyka, respektive tím, že se informace v něm sdělované neřetězí lineárně, ale probíhají simultánně, a tedy že i každý samotný znak má simultánní povahu, zde často navíc vzniká prostor pro vytváření stereotypových charakteristik „uvnitř“ samotného znaku změnou jednoho nebo více jeho parametrů. Níže si popíšeme tyto změny na fonologické rovině:

4.1.1 Stereotypová charakteristika realizující se v parametru tvaru ruky: Na příkladu utváření stereotypu Slováka, Němce, Američana můžeme pozorovat, jakým způsobem se stereotyp odráží přímo v realizaci znaku. Změnou tvaru ruky (ostatní parametry oproti původnímu znaku zůstávají stejné) získáváme příznakové označení pro danou národnost. Podíváme-li se blíže na strukturu těchto znaků, mohli bychom vysledovat, že **znaky artikulované původně tvarem ruky D¹² mají tendenci ke změně tvaru ruky v hrubé gesto** – pěst se vztyčeným prostředníčkem (např. Němec – obr. 24 NĚMEC 4, Slovák – obr. 42 SLOVÁK 2). K prozkoumání by se nabízel ještě znak RUS, který je ve své neutrální podobě také artikulován tvarem ruky D, ale tuto tendenci jsme u něj nezaznamenali.

4.1.2 Stereotypová charakteristika realizující se v parametru pohybu a v mimice: Tato tendence také souvisí s příznakovými etnonymy, která vycházejí z neutrálního pojmenování dané národnosti. V mluvených jazycích jsou vytvořena doplněním sufixu s významem pejorativním, příp. deminutivním (Nekula, 1999) – např. Němčour, Němčík, Amerikán, Amíček, Talián, Rusák aj. Ve znakovém jazyce se tato etnonyma vytvářejí modifikací parametru pohybu – jedná se o výrazně nápadnější a více prostoru zabírající pohyb. Nutně se s tím pojí **přidání negativní složky znaku realizované mimikou**. Tento typ utváření stereotypové charakteristiky vidíme např. u znaků NĚMEC (obr. 22 NĚMEC 2), ITAL (obr. 6 ITAL 2), AMERIČAN (obr. 12 AMERIČAN 2), RUS (obr. 33 RUS 2). Zda je tato tendence univerzální a funguje i u ostatních znaků, by se muselo prověřit.

Další tendence se týká substituce mluvních komponentů a kontaminace některých znaků.

12 Viz Tabulku tvarů ruky českého znakového jazyka na s. 274.

4.1.3 Realizace stereotypové charakteristiky na základě substituce mluvního komponentu: Nejvíce stereotypových znaků se však utváří použitím **manuální části znaku pro jiný znak s jiným významem, jehož mluvní komponent je substituován** mluvním komponentem souvisejícím s výrazem po označení dané národnosti v češtině. Pak se význam znaku mění podle nového mluvního komponentu. Tato tendence se zdá být univerzální (alespoň v rámci našeho výzkumu), objevuje se u všech silně zakotvených etnických stereotypů. Příkladem je NĚMEC (obr. 26 NĚMEC 6, obr. 31 NĚMEC 11), ITAL (obr. 9 ITAL 5), nebo ROM (obr. 63–65 ROM 5–7) aj. Tento typ znaků bychom mohli označit jako znaky založené na metonymii.

4.1.4 Stereotypová charakteristika na základě kontaminace dvou znaků: Jiný způsob tvorby stereotypu jsme zaznamenali ve znaku AMERIČAN (obr. 16 AMERIČAN 6), kdy dochází ke **sloučení dvou znaků** – TLUSTÝ a AMERIČAN (obr. 13 AMERIČAN 3). Místo artikulace a pohyb jsou vypůjčeny ze znaku TLUSTÝ, tvar ruky a orientace dlaní zůstávají původní ze znaku AMERIČAN. Tento typ vytváření znaku vystihující stereotypové vlastnosti nositele jsme zaznamenali jen u jednoho znaku. Je třeba dále prověřit, zda se jedná o produktivní způsob formální realizace stereotypu, nebo jde jen o jeden specifický příklad.

Způsoby, které zde popisujeme, jsou specifické při realizaci stereotypů v českém znakovém jazyce a snad i jazycích znakových vůbec. Mluvené jazyky vytvářejí stereotypy mnohem více na rovině textu, stereotypy obsažené ve formě jednoho slova se v mluvených jazycích obvykle nevyskytují – výjimkou jsou příznakové výrazy odvozené od neutrálních etnonym.

5. Témata k diskuzi

Jak upozorňuje i Kuchařová (2006, s. 7), znakové jazyky jsou specifické mimořádnou vnitřní rozrůzněností: „V souvislosti se znakovými jazyky se nejčastěji hovoří o teritoriální (regionální) rozrůzněnosti, generační rozrůzněnosti a samozřejmě i o individuální rozrůzněnosti, jež je dána „stylem“ znakování jedince. Tato rozrůznění se ve znakových jazycích nejpatrněji projevují na rovině lexikální.“ Je tedy třeba se zamyslet, zda můžeme zachytit nějaký jednotný stereotyp daného etnika v českém znakovém jazyce, jež lze zformulovat do jedné kognitivní definice. Na tuto otázku zatím nemůžeme odpovědět, ale pokud bychom získali mnohem více dat, možná bychom mohli určit, zda má smysl se o formulaci jedné kognitivní definice pokoušet nebo např. popsat její varianty vzhledem k teritoriálnímu rozrůznění zkoumaných stereotypů.

Jako jsou v kontaktu český jazyk a český znakový jazyk, jsou i česká kultura a kultura českých Neslyšících spojeny natolik, že se i v utváření stereotypů ovlivňují? Prozatím se můžeme vyjádřit pouze ke stereotypu

Němce, kde snad jisté vlivy z kultury slyšících Čechů vysledovat můžeme. Vezmeme-li např. stereotypové tvrzení „Němec je puntíčkář“, nelze říci jednoznačně, zda se jedná o vliv slyšící české společnosti, nebo o „přirozený“ stereotyp, se kterým se komunita Neslyšících nejen ztotožňuje, ale vytvořila si ho i sama na základě své zkušenosti. Tento aspekt stereotypů by stál také za další prozkoumání.

Vyvstává zde i otázka, jak často jsou které znaky (především z okruhu příznakových synonym) obsahující stereotypové charakteristiky používány a v jakých situacích. I o tomto tématu by mohlo být v budoucnu pojednáno.

Závěr

Výše jsme velmi stručně popsali metodu vhodnou k využití pro výzkum etnických stereotypů v českém znakovém jazyce (resp. ve znakových jazycích vůbec), upozornili jsme na určitá úskalí výzkumu i na specifika projevu stereotypů v českém znakovém jazyce. V závěru popisujeme jednotlivá zjištění, která pokládáme v přístupu ke zkoumání stereotypů v tomto kontextu za klíčová, tedy taková, která mohou sloužit jako možná báze i pro zkoumání jinak zaměřených stereotypů.¹³

Prameny

- Gabrielová, D. – Paur, J. – Zeman, J. (1988): *Slovník znakové řeči*. Praha: Horizont.
- Paměť národa* [online]. [cit. 1. 10. 2015]. Post bellum 2008–2016. Dostupné na: <http://www.pametnaroda.cz/category/detail/id/144>.
- Potměšil, M. (2002): *Všeobecný slovník českého znakového jazyka. I. díl*. Praha: Fortuna.
- Potměšil, M. (2004): *Všeobecný slovník českého znakového jazyka. II. díl*. Praha: Fortuna.
- Spread the sign* [online]. Leonardo da Vinci projekt 2008–2010 [cit. 1. 10. 2015]. Dostupné na: <https://www.spreadthesign.com/>.

Literatura

- Bartmiński, J. (2010): *Aspects of Cognitive Ethnolinguistics*. London: Equinox. Dostupné také [online] z: <http://site.ebrary.com/lib/natl/Doc?id=10871860>.

13 Podrobnější analýza jednotlivých znaků etnik, které jsou součástí přílohy tohoto textu, jsou k dispozici ve větších pracích autorky k tomuto tématu (Břínková, 2016). Tento text představuje pouze výběrově to, co bylo ve výše popsaném výzkumu zjištěno.

- Bradáčová, P. (2003) *Jazykový obraz Maďara v češtině a maďarštině*. Písemná práce. Praha: Filozofická fakulta Univerzity Karlovy.
- Břínková, L. (2016): *Stereotypy národností a znaky pro národy v českém znakovém jazyce*. Diplomová práce. Praha: Filozofická fakulta Univerzity Karlovy.
- Faltínová, R. (2005): *Propriálně jmenovací akty v českém znakovém jazyce*. Diplomová práce. Praha: Filozofická fakulta Univerzity Karlovy.
- Filippovová, D. (2002): *Obraz Poláka na základě materiálů Českého národního korpusu*. In: *InterFaces: Obraz vzájemných vztahů Čechů, Poláků a Němců v jejich jazycích, literaturách a kulturách*. = *Obraz wzajemnych relacji Czechów, Polaków i Niemców w ich języku, literaturze i kulturze*. = *Gegenseitige Wahrnehmungen von Tschechen, Polen und Deutschen auf den Gebieten Sprache, Literatur und Kultur*. Praha: Univerzita Karlova, 2002, s. 9–17.
- Filippovová, D. (2005): *Příznaková synonyma neutrálního etnonyma Němec*. In: *Úvahy o jazyce a literatuře*. Praha: Univerzita Karlova, s. 77–92.
- Hrubý, J. (2007): *Velký ilustrovaný průvodce neslyšících a nedoslýchavých po jejich vlastním osudu*. Praha: Federace rodičů a přátel sluchově postižených.
- Karlík, P. – Nekula, M. – Rusínová, Z. (1995): *Příruční mluvnice češtiny*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny.
- Ivankovićová, K. (2006): *Stereotypy o Čechách a české kultuře a recepcie české literatury 20. století v Chorvatsku*. In: S. Fedrová (ed.), *Hodnoty a hranice: svět v české literatuře, česká literatura ve světě: sborník příspěvků z III. kongresu světové literárněvědné bohemistiky, Praha 28. – 3. 7. 2005*. Svazek 1, *Otázky českého kánonu*. Praha: Ústav pro českou literaturu AV ČR, s. 155–164.
- Kuchařová, L. (2006): *Znaky států Evropy v českém znakovém jazyce*. Bakalářská práce. Praha: Filozofická fakulta Univerzity Karlovy.
- Macurová, A – Nováková, R. (2008): *Poznáváme český znakový jazyk. Český znakový jazyk v kontaktu. Speciální pedagogika*, 2008, 18, 4, s. 278–298.
- Nekula, M. (1999): *Etnické stereotypy a jejich artikulace v češtině (a v němčině)*. In: *Sborník prací Filozofické fakulty brněnské univerzity*. Brno: Masarykova Univerzita, s. 65–75.
- Nováková, R. (2009): *Nepřímá pojmenování v českém znakovém jazyce*. Diplomová práce. Praha: Filozofická fakulta Univerzity Karlovy.
- Supalla, S. J. (1992): *The Book of Name Signs*. Berkeley, Calif.: Dawn Sign Press.
- Uhlíková, L. (2001): *Několik poznámek ke vzniku a zániku etnických stereotypů*. In: *Etnické stereotypy z pohledu různých vědních oborů*. Brno: Etnologický ústav AV ČR Brno, s. 49–54.
- Wilcox, S. *Signed languages*. In: D. Geeraerts – H. Cuycknes. *The Oxford Handbook of Cognitive Linguistics*. Oxford: Oxford University Press, 2007, s. 1113–1136.

Příloha: Znaký pro národnosti a jejich motivace

Obr. 1: FRANCOUZ 1

Znak uvedlo 17 respondentů.

Motivace:

5 respondentů se domnívá, že znak je motivován vizuální podobou kohouta, 2 respondenti si myslí, že se jedná o podobu holuba, 1 vidí motivaci v nošení šály a 1 za motivaci považuje límeček krále Ludvíka. Ostatní motivaci neuvádí.

Obr. 2: FRANCOUZ 2

Znak uvedlo 12 respondentů.

Motivace:

3 respondenti se domnívají, že se jedná o motivaci na základě vizuální podoby vojenské přilby. Ostatní motivaci neuvádí.

Obr. 3: FRANCOUZ 3

Znak uvedli 3 respondenti.

Motivace:

2 respondenti se domnívají, že se jedná o znak inicializovaný.

Obr. 4: FRANCOUZ 4

Znak uvedli 2 respondenti.

Motivace:

2 respondenti se domnívají, že jde o motivaci znakem pro Paříž.

Obr. 5: ITAL 1

Znak uvedlo 17 respondentů.

Motivace:

17 respondentů se domnívá, že jde o motivaci vizuální podobou tvaru území daného státu na mapě.

Obr. 6: ITAL 2

Znak uvedl 1 respondent.

Motivace:

1 respondent se domnívá, že se jedná o negativní variantu odvozenou od neutrálního znaku na obr. 5 ITAL 1.

Obr. 7: ITAL 3

Znak uvedlo 12 respondentů.

Motivace:

4 respondenti se domnívají, že se jedná o inicializovaný znak, ve kterém je aktivní i pasivní ruka ve tvaru písmene I z české dvouruční prstové abecedy.

Obr. 8: ITAL 4

Znak uvedl 1 respondent.

Motivace:

1 respondent se domnívá, že se jedná o inicializovaný znak, realizovaný tvarem ruky pro písmeno I z české dvouruční prstové abecedy.

Obr. 9: ITAL 5

Znak uvedli 2 respondenti, 3 respondenti znak neznají, ale připadá jim funkční.

Motivace:

2 respondenti se domnívají, že se jedná o motivaci jiným znakem s významem „hlupák/idiot / ten, který to nepochopí“.

Obr. 10: ITAL 6

Znak uvedlo 7 respondentů.

Motivace:

7 respondentů se domnívá, že se jedná o znak motivovaný znakem s primárním významem „krize/chaos“.

Obr. 11: AMERIČAN 1

Znak uvedlo 17 respondentů.

Motivace:

4 respondenti se domnívají, že se jedná o motivaci spojenou se znakem pro orla – národní symbol USA, 2 respondenti se domnívají, že jde o znak inicializovaný – realizovaný písmenem U, 2 respondenti se domnívají, že se jedná o motivaci znakem, který nese význam „vykašlat se na ně“.

Obr. 12: AMERIČAN 2

Znak uvedli 2 respondenti.

Motivace:

2 respondenti se domnívají, že se jedná o negativní variantu odvozenou od neutrálního znaku na obr. 11 AMERIČAN 1.

Obr. 13: AMERIČAN 3

Znak uvedlo 17 respondentů.

Motivace:

2 respondenti se domnívají, že se jedná o znak motivovaný vizuální podobou dřevěných srubů, 2 respondenti se domnívají, že se jedná o motivaci vycházející ze symbolu propojenosti amerických států, 2 respondenti vidí ve znaku určitou propojenost, ale nejsou si jisti, k čemu odkazuje. Ostatní respondenti motivaci neuvodli.

Obr. 14: AMERIČAN 4

Znak uvedlo 6 respondentů.

Motivace:

6 respondentů se domnívá, že jde o inicializovaný znak realizovaný tzv. pomocnými artikulačními znaky, konkrétně písmenem M.

Obr. 15 a, b, c: AMERIČAN 5

Znak uvedlo 10 respondentů.

Motivace:

10 respondentů uvedlo, že se jedná o znak složený ze tří částí. Každá část symbolizuje jedno písmeno z trojice „U“, „S“, „A“ – jedná se o jazykovou hru založenou na použití

prstové abecedy, 3 respondenti přidávají, že pokud se artikuluje s výraznou mímikou, znak vyjadřuje opovrhování a nafoukanost Američanů.

Obr. 16: AMERIČAN 6

Znak uvedlo 5 respondentů.

Motivace:

5 respondentů se domnívá, že jde o kontaminaci dvou znaků: TLUSTÝ a AMERIKA, znak evokuje stereotyp, že Američan je tlustý.

Obr. 17: AMERIČAN 7

Znak uvedlo 6 respondentů.

Motivace:

6 respondentů se domnívá, že motivací je skutečnost zřícení dvou vysokých budov v New Yorku, což je realizováno schováním palce v původním tvaru ruky 5, který je použit ve znaku na obr. 13 AMERIČAN 3.

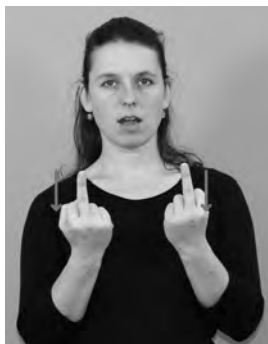

Obr. 18: AMERIČAN 8

Znak uvedlo 7 respondentů.

Motivace:

7 respondentů se domnívá, že motivací je skutečnost zřícení dvou vysokých budov v New Yorku, což je realizováno změnou orientace dlaně tvaru ruky 5, který je použit ve znaku na obr. 13 AMERIČAN 3.

Obr. 19: AMERIČAN 9

Znak uvedl 1 respondent.

Motivace:

1 respondent uvedl, že se jedná o motivaci událostí pádu dvou vysokých budov.

Obr. 20: AMERIČAN 10

Znak uvedl 1 respondent.

Motivace:

1 respondent uvedl, že se jedná o motivaci znakem pro označení hnutí hippies.

Obr. 21: NĚMEC 1

Znak uvedlo 17 respondentů.

Motivace:

7 respondentů se domnívá, že jedná o motivaci znakem pro označení Adolfa Hitlera, 2 respondenti se domnívají, že jde o motivaci na základě vizuálního vjemu: pohyb úst při výslovnosti v německém jazyce. Ostatní respondenti si motivací nejsou jisti.

Obr. 22: NĚMEC 2

Znak uvedlo devět respondentů.

Motivace:

9 respondentů se domnívá, že se jedná o negativní variantu odvozenou od neutrálního znaku na obr. 21 NĚMEC 1.

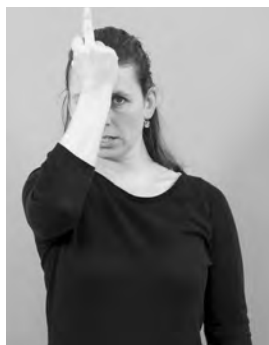

Obr. 23: NĚMEC 3

Znak uvedlo 16 respondentů.

Motivace:

10 respondentů uvádí, že se jedná o motivaci vizuální podobou vojenské přilby německých vojáků. Ostatní motivaci neuvádějí.

Obr. 24: NĚMEC 4

Znak uvedli 3 respondenti.

Motivace:

3 respondenti se domnívají, že se jedná o znak odvozený od znaku na obr. 23 NĚMEC 3, který užitým gestem vyjadřuje určitou distanci a negativní postoj vůči Němcům.

Obr. 25: NĚMEC 5

Znak uvedli 4 respondenti.

Motivace:

4 respondenti uvedli, že se jedná o znak odvozený od znaku HLUPÁK.

Obr. 26: NĚMEC 6

Znak uvedli 4 respondenti.

Motivace:

4 respondenti uvedli, že se jedná o motivaci odvozenou od znaku KOCHLEÁRNÍ IMPLANTÁT.

Obr. 27: NĚMEC 7

Znak uvedli 4 respondenti.

Motivace:

4 respondenti uvedli, že se jedná o motivaci spojenou se znakem pro metodu výuky, tzv. ORÁLNÍ METODA – ORALISMUS.

Obr. 28: NĚMEC 8

Znak uvedlo 13 respondentů.

Motivace:

13 respondentů uvedlo, že se jedná o souvislost se znakem FAŠISTA/HITLER.

Obr. 29: NĚMEC 9

Znak uvedlo 13 respondentů.

Motivace:

13 respondentů uvedlo, že se jedná o motivaci spojenou se znakem HITLER.

Obr. 30: NĚMEC 10

Znak uvedlo 6 respondentů.

Motivace:

6 respondentů uvedlo, že se jedná o motivaci spojenou se znakem HITLER.

Obr. 31: NĚMEC 11

Znak uvedlo 12 respondentů.

Motivace:

12 respondentů uvedlo, že se jedná o motivaci odvozenou od specifického znaku s významem HRUBÝ/OŠKLIVÝ/ŠIKANUJÍCÍ/NEHUMÁNNÍ/UBLIŽUJÍCÍ.

Obr. 32: RUS 1

Znak uvedlo 17 respondentů.

Motivace:

5 respondentů se domnívá, že jde o odkaz na červený nos z požívání alkoholu, 6 respondentů vidí motivaci v červeném nosu zbarveném od mrazu, 1 respondent si myslí, že je znak motivován skutečností, že Rus je zvědavý.

Obr. 33: RUS 2

Znak uvedli 2 respondenti.

Motivace:

2 respondenti se domnívají, že se jedná o negativní variantu odvozenou od neutrálního znaku na obr. 32 RUS 1.

Obr. 34: RUS 3

Znak uvedli 2 respondenti.

Motivace:

2 respondenti se domnívají, že se jedná o negativní variantu odvozenou od neutrálního znaku na obr. 32 RUS 1, znak je motivovaný nateklým nosem opilců.

Obr. 35: RUS 4

Znak uvedli 2 respondenti.

Motivace:

1 respondent se domnívá, že se jedná o znak motivovaný červenou barvou, 1 respondent nedokázal motivaci určit.

Obr. 36 a, b, c, d: RUS 5

Znak uvedlo 11 respondentů.

Motivace:

11 respondentů se domnívá, že se jedná o inicializovaný znak odkazující k ruské zkratce bývalého názvu Ruska (CCCP).

Obr. 37 a, b, c, d: RUS 6

Znak uvedlo 11 respondentů.

Motivace:

3 respondenti se domnívají, že se jedná o modifikaci znaku předchozího, který odkazuje k srpku a kladivu, tedy k národním symbolům Ruska. Ostatní respondenti motivaci neuvedli.

Obr. 38: RUS 7

Znak uvedli 2 respondenti.

Motivace:

2 respondenti se domnívají, že se jedná o spojitost se znakem PYŠNÝ.

Obr. 39: RUS 8

Znak uvedli 3 respondenti.

Motivace:

3 respondenti se domnívají, že se jedná o motivaci pozicí rukou v ruském národním tanci.

Obr. 40: RUS 9

Znak uvedli 4 respondenti.

Motivace:

4 respondenti se domnívají, že znak je odvozen od znaku KOMUNISMUS.

Obr. 41: SLOVÁK 1

Znak uvedlo 17 respondentů.

Motivace:

12 respondentů uvádí jako motivaci Jánošíkův klobouk, případně klobouk národního slovenského kroje, 1 respondent se domnívá, že tento znak je odvozen od znaku BRATISLAVA.

Obr. 42: SLOVÁK 2

Znak uvedlo 12 respondentů.

Motivace: 12 respondentů uvádí spojitost s hrubým gestem, které vypovídá o určité distanci ke Slovákům.

Obr. 43: POLÁK 1

Znak uvedlo 16 respondentů.

Motivace:

3 respondenti se domnívají, že by se mohlo jednat o spojitost s gestem, symbolem křesťanství „křížování se“ zleva doprava, 1 respondent se domnívá, že jde o odvozeninu polského znaku označujícího město Warszawu a 2 respondenti navrhuji, že motivací by mohl být symbol jakéhosi oplocení.

Obr. 44: POLÁK 2

Znak uvedlo 12 respondentů.

Motivace:
Motivace neznámá.

Obr. 45: POLÁK 3

Znak uvedlo 15 respondentů.

Motivace:
Motivace neznámá.

Obr. 46: POLÁK 4

Znak uvedlo 9 respondentů.

Motivace:
3 respondenti se domnívají, že jde o motivaci na základě vzhledu Poláka, který pracuje manuálně a je tedy silný. Jiné motivace se nám nepodařilo zjistit.

Obr. 47: RAKUŠAN 1

Znak uvedlo 17 respondentů.

Motivace:

11 respondentů se domnívá, že znak je spojen s orlem vyobrazeným na erbu Rakouska, 3 respondenti uvedli, že se jedná o motivaci znakem pro kostru.

Obr. 48: RAKUŠAN 2

Znak uvedlo 15 respondentů.

Motivace:

3 respondenti se domnívají, že jde o motivaci spojenou s vídeňskou kávou, 1 si myslí, že se jedná o motivaci na základě pohybu při vaření čokolády, 1 respondent zde vidí souvislost s rakouským národním tancem, 1 respondent tvrdí, že kruhový pohyb vymezuje rozsáhlost území bývalého Rakouska-Uherska, 1 respondent uvádí, že znak původně vznikl z tvaru ruky písmene R, ale ten se již dnes proměnil.

Obr. 49: RAKUŠAN 3

Znak uvedli 2 respondenti.

Motivace:

2 respondenti se domnívají, že se jedná o spojitost s pohybem při pletení housek.

Obr. 50: RAKUŠAN 4

Znak uvedli 3 respondenti.

Motivace:

2 respondenti se domnívají, že znak je spojen s kulturním rysem bohatého Rakouska-Uherska, kdy se bohatí pánové dobře najedli a pak si hladili břicha. 1 respondent přesnou motivaci nezná.

Obr. 51: VIETNAMEC 1

Znak uvedlo 16 respondentů.

Motivace:

12 respondentů uvedlo, že se jedná o motivaci vizuální podobou klobouku, který Vietnamci nosí při sbírání rýže na poli, 4 respondenti motivaci neznají.

Obr. 52: VIETNAMEC 2

Znak uvedlo 17 respondentů.

Motivace:

17 respondentů se shoduje, že motivací je vzhled Vietnamců, konkrétně to, že mají „šikmé oči“.

Obr. 53: VIETNAMEC 3

Znak uvedlo 8 respondentů.

Motivace:

8 respondentů se domnívá, že se jedná o znak s negativním významem, který je odvozen od znaku na obr. 52 VIETNAMEC 2. Motivací je i zde vizuální podoba Vietnamce, konkrétně „šikmé oči“.

Obr. 54: VIETNAMEC 4

Znak uvedl 1 respondent.

Motivace:

1 respondent se domnívá, že se jedná o domorodý znak, přesnou motivaci nezná.

Obr. 55: VIETNAMEC 5

Znak uvedl 1 respondent.

Motivace:

1 respondent se domnívá, že se jedná o inicializovaný znak – tvar ruky písmene V.

Obr. 56: VIETNAMEC 6

Znak uvedl 1 respondent.

Motivace:

1 respondent se domnívá, že se jedná o motivaci typickým rysem Vietnamek – dlouhým copem.

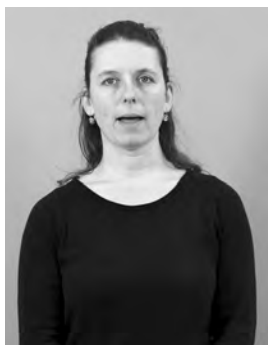

Obr. 57: VIETNAMEC 7

Znak uvedlo 5 respondentů.

Motivace:

5 respondentů uvedlo, že znak je motivovaný zkušeností, že pokud zákazník vstoupí do vietnamského obchodu či tržnice, dotěrný vietnamský prodavač jej ihned pronásleduje a začíná ho nutit k nákupu.

Obr. 58: VIETNAMEC 8

Znak uvedli 2 respondenti.

Motivace:

2 respondenti se domnívají, že znak odkazuje k roztočilému, ale naprosto nesrozumitelnému češtině Vietnamců žijících u nás.

Obr. 59: ROM 1

Znak uvedlo 17 respondentů.

Motivace:

3 respondenti se domnívají, že by mohlo jít o spojitost se znaky ŠTÍTIT SE a NEVLASTNÍ. Ostatní motivaci neznají.

Obr. 60: ROM 2

Znak uvedlo 15 respondentů.

Motivace:

3 respondenti se domnívají, že by mohlo jít o spojitost se znaky ŠTÍTIT SE a NEVLASTNÍ. Ostatní motivaci neznají.

Obr. 61: ROM 3

Znak uvedlo 10 respondentů.

Motivace:

10 respondentů se domnívá, že se jedná o negativní variantu znaku na obr. 59 ROM 1.

Obr. 62: ROM 4

Znak uvedlo 5 respondentů.

Motivace:

5 respondentů uvedlo, že znak odkazuje ke skutečnosti, že se jedná o kočovné etnikum, proto je označení zastoupeno znakem označujícím vůz.

Obr. 63: ROM 5

Znak uvedlo 11 respondentů.

Motivace:

1 respondent vidí spojitost s nepřímým pojmenováním spojeným se znakem HOUSLE, které znamená „dlouze mluvit naprázdno (i nesmyslně), mlátit prázdnou slámu (při předsevzetí)“ (Nováková 2009, s. 92), 10 respondentů si myslí, že toto pojmenování odkazuje ke vztahu Romů k hudbě.

Obr. 64: ROM 6

Znak uvedlo 12 respondentů.

Motivace:

12 respondentů se domnívá, že se jedná o motivaci na základě toho, co nosí ženy Romky – velké kruhové náušnice.

Obr. 65: ROM 7

Znak uvedli 4 respondenti.

Motivace:

4 respondenti se domnívají, že motivací tohoto znaku je znak s významem „cirkus“, příp. i „jizva“, který odkazuje ke skutečnosti, že Rom je „cirkusák“, možná také ten, který má jizvu.

Obr. 66: ROM 8

Znak uvedli 2 respondenti.

Motivace:

2 respondenti se domnívají, že znak je odvozen od znaku KRÁST a odkazuje k tomu, že Rom je zloděj.

Obr. 67: ROM 9

Znak uvedl 1 respondent.

Motivace:

1 respondent se domnívá, že znak je derivován od znaku RAPPER a odkazuje k tomu, že Rom je rapper.

Obr. 68: ROM₁₀

Znak uvedl 1 respondent.

Motivace:

1 respondent se domnívá, že znak je derivován od znaku ČERNOCH a odkazuje k tomu, že Rom je černý.